

JEGYZETEK BÉKÉRŐL ÉS HÁBORÚRÓL

Major Nándor: *A békecsinálás mestersége*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1999

Egy év leforgása alatt a Forum Könyvkiadó – könyvkiadásunk sajátos színfoltjaként – ugyanolyan jellegű két könyvet jelentetett meg: Major Nándornak a *Magyar Szó* vasárnapi számaiban megjelent cikkeinek gyűjteményét. A két könyv – egy év különbséggel – történelmünknek ugyanazt a szakaszát ölelte fel: az első – *Kisebbségi breviárium* címmel – az 1993-tól 1997 nyaráig megjelent cikkeket, a második – *A békecsinálás mestersége* címmel – az 1994. július 24-c és 1998. április 19-c között megjelent cikkeket. Az egyéb rokonságok mellett (a mi világunk és történelmünk egy nehéz szakaszának megértésére, megmagyarázására és megváltoztatására, a problémáiról való elgondolkodásra és elgondolkodtatásra tett óriási erőfeszítéstől a megírás és megjelentetés módjáig) ezt a két könyvet egymás mellé állítja, hogy megjelentetésükkel a Forum Könyvkiadó rehabilitálja a „politikai szöveget”, amelyet egy előző korszakban kompromittált, hogy a neves vezetők beszédeinek, cikkeinek kötelezően kiadott, senkit nem érdeklő gyűjteményével volt azonos. Ezzel a rehabilitálással érvényt szerezve annak az igazságnak, hogy az effajta szöveg is a gondolkodó ember reagálása az őt környező világra, amely reagálás – ha nem is mérhető a világra való reagálást jelentő vers, elbeszélés, regény stb. értékrendjével – megbecsülést érdemlő szellemi termék, amely – éppúgy mint minden más szellemi termék – lehet értékes vagy kevésbé értékes, másokat megragadó, vagy mások számára érdektelen.

Az *újságcikk rehabilitálása* – A könyv alcímeként ez áll: Politikai esszék Bosznia esetéről. Ebből a négy szóból három csak részben felel meg az igazságnak. Legelőször is – fordított sorrendben – az írások formálisan sem csak „Bosznia esetéről” szólnak, hanem ahhoz kapcsolódóan külön foglalkoznak a horvátországi polgárháborúnak erre az időszakra eső eseményeivel, kitérnek a két – horvátországi és boszniai – polgárháborút kiváltó okoknak a jelentkezésére két újabban elmérgesedő válságban: a kosovói és a montenegrói válság kieleződésében, sőt még e sok válságnak egy sajátos termékére, a jugoszláv jogutódlás kérdéseire is. Tartalmilag pedig egyáltalán nem „Bosznia esete” a lényeg, hanem a gondolkodó ember erőfeszítése, hogy tájékozódjon ebben a mi felfordult világunkban, amelyben az előző (vitathatatlanul diktatorikus módszerekkel kikényszerített) viszonylagos biztonság és béke helyébe egy esztelen, mindenkire, de elsősorban saját népére végzetes csapást mérő nacionalizmus és annak szörnyű következménye: a tegnapi szomszédok egymást gyilkolása lépett; eligazodjon a gomolygó világ által kiváltott viharos események között; eloszlassa azt a ködöt, amely már holnapunkat veszélyeztetve akadályozza a kibontakozáshoz szükséges világosan látást.

Csak részben igaz még egy szó ebben az alcímben: az a meghatározás, hogy esszékről van szó. Nem is csak azért, mert az „esszé” az irodalomelmélet egyik legkevésbé világos fogalma, amit igazolnak a különféle esszépályázatok, amelyeken a bírálóbizottságok eltérő mércék szerint határozzák meg: mit ismernek el esszének, vagy éppen nem osztják ki a díjakat, mert értékes műveket kaptak, de szerintük egyik sem tartozik az „esszé” kategóriájába. A köztudatban az esszé a kötetlen eszmevuttatástól az oldottabb hangvételű tanulmányig terjedő skála valamelyik pontján helyezkedik el. Az idegen szavak szótára pedig egyszerűen intézi el: „irodalmi v. művészeti tárgyról szóló hosszabb értekezés, tanulmány”. Itt most ezzel a Major-könyvvel kapcsolatban ki kell mondani: újságcikkekről

van itt szó. Nem kötetlenek, mert nagyon is konkrétan kötődnek a megírás hetének valamelyik konkrét eseményéhez, jelenségéhez. Nem hosszabbak, mert terjedelmüket keményen meghatározza az újság hasábjain neki biztosított hely. Hogy nem irodalmi vagy művészeti tárgyúak, azt jelzi a meghatározás negyedik szava: politikaiak. Az előző kötetben feltételezen „belpolitikaiak”, itt most „külpolitikaiak”. Elég széles skálán mozognak: Vuk Drašković egyetlen interjújára vagy Dobrica Ćosić egyetlen cikkére való reagálástól egy esemény körbejárásán át valamely probléma ragyogó feldolgozásáig. A közös bennük, hogy a *Magyar Szó* vasárnapi számába készültek, a hét történéseire reagálnak.

Így lesz e két kötet (a most megjelenénel még fokozottabban) és a Forum Könyvkiadó érdeme az alkotómunka ilyen válfájának, a gondolkodó ember effajta reagálásának a méltánylása e cikkek összegyűjtése, megjelentetése formájában. Elismerés Majornak, akinek új kötetével kapcsolatban még inkább érvényes az a megállapítás, amit az előző kötet kapcsán leírtunk: „vagy kényszerből vagy magaválasztotta hivatásként eltökélte, hogy a politikával való foglalkozás, a tartósabb értékek létrehozására jobban alkalmas tudományos kutatómunka vagy irodalmi alkotás helyett gondolkodásának minden erejét, egész politikai tájékozottságát, filozófiai, irodalmi jártasságát a látszólag tisztavirág-életű írásokba viszi vele”. De főleg elismerés az alkotómunka, a szellemi erőfeszítés egy eléggé mellőzött és kevésbé méltányolt formájának.

Történelmünk egy szakaszának a tükre – A fenti módon minden elismerésünket megérdemlő hozzáállással összeállított kötettel kapcsolatban (azon túl, hogy méltányoljuk egy-egy írás okfejtését, a szerző ebben vagy abban megmutatkozó éleslátását) két kérdés vetődik fel. Az egyik: a vasárnapról vasárnapra megjelenő cikkek így kötetbe összeállítva adnak-e valamilyen egységes képet, felvázolnak-e valamilyen egységes mondanivalót, ami lehetővé teszi, hogy a kötet több legyen, mint emlékeztető a most velünk, hétköznapjainkban zajló történelem egy-egy eseményére? És másik: csak az adott hétre szánt reagálások tartalmaznak-e tartósabb értékelést, vagy pedig a későbbi fejlemények kérdésessé tettek egy-két vagy több megállapítást. A két kérdésre elég egyértelmű a válasz: a látszólag egymástól független és csak itt a kötetben fejezetekbe csoportosított írásokból világunknak és történelmünk e szakaszának elég teljes képe áll össze; és Major bátran állíthatja, hogy a későbbi fejlemények nemigen cáfoltak rá megállapításaira.

Ennél a kötetnél Major nem mondhatta el azt, amit az előző kötet bevezetőjében megállapított: „Magam is meglepődtem, hogy szövegeim úgy hatnak, mintha egy ültőmben írtam volna őket.” Itt világosan látszik, hogy nem egy ültőben írta: bizonyos időközökkel követték egymást azok az események, amelyekkel foglalkozik. Így aztán a meglepetés (kidomborítva a kötet értékeit) az, hogy egységes és kikerekített képet kapunk egy politikáról, amely olyan tragédiát zúdított a mi világunkra. Arról a politikáról, amely csak hatalomban és területben tud gondolkodni, tehát képtelen a kisebbségi kérdés megoldására, amivel katasztrófába vitte saját népét, de csapás volt az egész térségre és a benne élő valamennyi népre. Hiába mondták ki az alkotmányban, hogy Szerbia és Jugoszlávia a polgárok állama, ezt a területet és hatalmat csak nemzeti – szerb – alapon tudja elképzelni. Ezért képtelen rendezni a kisebbségek helyzetét, ami csak egyik megnyilatkozása annak, hogy képtelen megteremteni a tényleg egyenrangú polgárok társadalmát, arra alapozni az államot. Ezért Horvátországban és Boszniában a szerbek lakta területek megkaparintásával, a más nemzetiségű polgárok elűldözésével, a „minden szerb egy államban” elképzelés valóra váltásával próbálta befejezni Jugoszlávia feldarabolását. És amikor a Jugoszláv Néphadseregétől megszerezett tankok már nem segítettek, amikor

Horvátország szerbek lakta területei is visszakerültek, Boszniában már majdnem elfoglalták Banjalukát, akkor Horvátországban menekültté tette a szerbek százezreit, Boszniában pedig azzal a reménnyel fogadta el a békét, hogy semmit vagy legalább keveset kell változtatnia a politikán. Hogy aztán Kosovón visszatérjen a kiindulópont: a kisebbségi kérdést pedig meg kell oldani, mert csak állandó válság-feszültség forrása lehet, ha az államot nem érzi a magáénak minden polgára.

A változó és meglepetésekben gazdag politikai fejlemények vizsgálatának normális velejárója, hogy a későbbi fejlemények nem mindig igazolják a vizsgálódást egy adott pillanatban, sok minden hatása alatt papírra vető gondolkodó embert. Egy friss példa: az ilyen kiadványokat már régebben meghonosító, összehasonlíthatatlanul gazdagabb könyvkiadással és több szerzővel bíró Magyarországon, a sokkal jobb körülmények között dolgozó, minden itteni kötöttségtől mentes egyik legrangosabb „politológus”, Lengyel László *Párházból palotába* című legújabb tanulmánykötetében, közvetlenül a tavalyi választások előtt és a kötetben is megjelent tanulmányában kimutatta, hogy az MSZP nemcsak megnyeri, hanem gyakorlatilag már meg is nyerte a választásokat, anélkül, hogy ez bármit levont volna az elemzések értékéből. Major azonban büszkén elmondhatja: a későbbi fejlemények semmivel sem cáfoltak rá megállapításaira, sőt a montenegrói és a kosovói válságnak a kötet időrendben legfrissebb cikkének megjelenése utáni fejleményei fejtegetését igazolták. Igaz, hogy e fejtegetések alapján is meglepetés a „nemzeti homogenizációnak” az az új fejleménye, amely Vuk Draškovićot is bevonja a munkamegosztásba, amelyben Šešelj ágál az amerikai imperializmus ellen, Drašković pedig bizonygatja, hogy Amerika nagy demokrácia, és segítsége nélkül Kosovo még a Hitler–Mussolini által létrehozott Nagy Albánia része lenne, de ez nem a cikkek mondanivalójának, hanem a politika abszurditásának tudható be. Hogy Major egységes egészbe álló cikkgyűjtemény nyel, időtálló megállapításokkal járuljon hozzá bonyolult világunk jobb megértéséhez.

BÁLINT István

AFRIKAI CAPRICCIO

John Updike: *Konspiráció*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997

„Afrikában az a baj a kormányokkal (. . .), hogy valamire való kereskedelmi vagy ipari fejlődés híján a kormányban összpontosulnak egyedül az anyagi javak, így azt a javakat hajhászó emberek sajátítják ki maguknak” – olvashatjuk viszonylag a regény elején már. Leküzdhetetlen kényszert érezve, hogy nyomban leírjuk: amint tudjuk, tapasztalhatjuk, nem csupán Afrikában van ez így, hanem egyebütt is, hiszen . . . de talán mégse folytassuk!

Ne, ne most, hídjaink leszakadásának pillanataiban legalábbis ne! Próbáljunk meg mégis inkább komolyan foglalkozni egy komolytalan regénnyel. Pontosabban talán látólag komolytalannal.

Illetve más megközelítésben és elcsépelten szólva rendhagyóval is – már mint Updike viszonylatában. Főleg, ha a kiemelkedő amerikai szerző munkásságának fő vonulatára, a Nyúl-tetralógiára gondolunk, amelyet bizvást minősíthetünk századunk második felében immár szokatlannak (ismét csak „rendhagyónak”?) mondható nagyrealista vállalkozásnak, mindennemű mitikusságtól és mágikuságtól hogyha úgy tetszik. Nem mintha a *Kons-*